LITTERAE

COMMUNIONIS 3

Gemeenschap
Gemeinschaft
Compagnie
Kompánia

Company
Compagnia
Compañía
Kompanija

tijdschrift van Comunione e Liberazione

CL

2e jaargang, nummer 3 - augustus 1994

In dit derde nummer van *Litterae Communionis* publiceren wij twee teksten waarin de notie 'gemeenschap' centraal staat.
In twee interviews legt Don Giussani uit dat de christelijke gemeenschap er is voor de concrete persoon en niet andersom.
De ware gemeenschap is een vriendschap, opgevat als een hulp op weg naar de bestemming.
De hieronder afgedrukte tekst, afkomstig uit een boek van MacIntyre, werd in Italië door Comunione e Liberazione verspreid als 'volantone', een uitdeelpamflet. Deze 'volantoni' worden uitgedeeld om bij te dragen tot een oordeelsvorming aangaande maatschappelijke en kerkelijke ontwikkelingen.

Een keerpunt

Het was een beslissend keerpunt in de oude geschiedenis, toen mannen en vrouwen van goede wil afstand deden van hun gewoonte het Romeinse Imperium te ondersteunen en ophielden het voortbestaan van de beschaving en de morele gemeenschap met het voortbestaan van het Imperium gelijk te stellen. In plaats daarvan begonnen zij, vaak zonder precies te beseffen wat ze deden, nieuwe vormen van gemeenschap op te bouwen, waarin het morele leven staande gehouden kon worden, zodat moraal en beschaving in de naderende tijden van barbarij en duisternis konden overleven.

Alasdair MacIntyre

LITTERAE COMMUNIONIS

Tijdschrift van de beweging Comunione e Liberazione
2e jaargang, nummer 3
Augustus 1994

Redactieadres en administratie:
P/a Joep van Keeken
Minister Beversstraat 40
6042 BN Roermond
Tel. 04750-18677

Redactie:
Loe Bongaarts
Zr. Liesbet Buls (B)
Joep van Keeken
Ben van de Venn

Abonnementen:
f 15,— of Bfr. 300
per jaar
(inclusief portokosten)
Over te maken op
giro 3933389 t.n.v.
J. van Keeken
te Roermond
o.v.v. 'Litterae'
Losse nummers: *f* 4,—

Litterae Communionis
verschijnt viermaal
per jaar

Illustratie voorpagina:
Foto van een zangbijeenkomst in de toren van de kathedraal van Freiburg, tijdens de vakantie van leraren en leerlingen uit Milaan en Freiburg, 30-4 / 2-5-'93.

Opmaak:
Michiel Peeters

EEN KOPJE KOFFIE MET DON GIUSSANI

door RENATO FARINA

Sinds enige tijd doet een steeds weer terugkerend refrein de ronde in onze gemeenschappen: "Vandaag is de gemeenschap de utopie". Een ferme bewering, en bijna allen bemerken hierin een dosis waarheid gemengd met een subtiele, haast iconoclastische provocatie. Het woord gemeenschap uitspreken leek een beetje een nooduitgang te zijn juist met betrekking tot idolen. En nu... Wat is beter dan gewoon met Don Giussani hierover te kunnen spreken. Een gesprek zonder pretenties, aan de bar achter een kopje koffie.

Is het echt zo, Don Giussani? Kan men de gemeenschap leven zoals men in de jaren '70 de ideologie leefde? "Dat gebeurt", zegt Giussani, "voor een sociale werkelijkheid als de onze wordt het woord gemeenschap synoniem met utopie, als men het opvat als een instrument waaraan men zijn hoop en verwachtingen toevertrouwt. Alsof het de gemeenschap is, die jou een volheid van leven zou kunnen geven, alsof jij uit haar die volheid zou kunnen putten".

Het is een antwoord dat niet gemakkelijk te verteren is. Ze dwingt ons ertoe het lepeltje peinzend in het kopje te roeren. Dat betekent dus dat het niet de gemeenschap is die de smaak aan het leven geeft. Is het niet, Don Gius? "Maar merken jullie dan niet dat het, menselijk gesproken, werkelijk verschrikkelijk is de gemeenschap te identificeren met een plaats die je automatisch de smaak in het

leven garandeert? Dat is bovenal naïef! Een dergelijke positie houdt geen rekening met de onbestendigheid en kortstondigheid van de gemeenschap. Het is des te meer zo, omdat de menselijke relaties alleen dan een echte zekerheid en een echte smaak geven, als zij het resultaat zijn van een dramatische spanning, waar de intelligentie en de vrijheid van de mens in het spel zijn. De intelligentie en de vrijheid zijn de twee elementen waaruit het waarlijk verbindende, verenigende en vruchtbare menselijke verschijnsel oprijst: de affectiviteit".

Het probleem van de utopie is nog brandend aanwezig.

Waaraan kun je zien dat de gemeenschap een utopie wordt? Antwoord: "Je merkt het aan het feit dat een persoon haar hoop stelt op het automatisme van dit verschijnsel. Zij identificeert dus de gemeenschap met bepaalde momenten van ontspanning en bevrediging, waarvoor het de moeite waard is het leven (nl. buiten de gemeenschap) te dragen".

Een vlucht dus.... "Inderdaad. In laatste instantie is een bepaald type gemeenschap een ontvluchten van de verantwoordelijkheid. Men ontvlucht de ernst, de creativiteit, de vruchtbaarheid van het leven en de ideale spanning die het hart van de mens bepalen. Eigenlijk is dit het mechanisme, waarover ik zojuist sprak, de fundamentele immoraliteit die T.S. Eliot beschreven heeft en die hierin bestaat, dat men zijn heil in een beeld van de gemeenschap zoekt". En hier citeert Don Giussani de volgende verzen uit "Chorus from the Rock": "Ze proberen voortdurend de innerlijke en uiterlijke duisternis te ontvluchten, terwijl ze dromen van systemen die zo perfect zijn dat niemand meer goed hoeft te zijn". Giussani becommentarieert: "Zo gebeurt het dat de gemeenschap iets wordt dat jou slaaf maakt -letterlijk: men wordt slaven van de gemeenschap. Het gaat hier om een echte vervreemding".

Dit betekent niet dat we de gemeenschap overboord moeten gooien. Welke vorm neemt de christelijke gemeenschap aan op grond van de geloofservaring van Don Giussani? "Het is een beeld dat precies tegengesteld is aan het beeld dat we net beschreven hebben", bekent hij. Het is alsof de blik van Don Giussani dit kleine, zo normale groepje vrienden aan de bar aangrijpt. "Hoe ellendig zou onze gemeenschap zijn, als ze bepaald was door vervreemde handelingen, door mechanische of automatische relaties! Het gezicht van de christelijke gemeenschap is iets anders. De christelijke gemeenschap is een realiteit die tot stand is gekomen door de verandering, die de persoon in zichzelf realiseert door de ontmoeting met Christus. Het is een verandering van mentaliteit waaruit een nieuwe wijze van zien, denken en oordelen ontstaat. En de dynamiek van de relaties verandert: zij openen zich voor een voorheen ondenkbaar vermogen om lief te hebben, binnen een taak die een oneindige horizon van het goede heeft. En het doel van de tijd is dit goede te verwezenlijken".

Dan praten we over een probleem dat we op een bepaalde manier wel aanvoelen maar dat toch erg vaag blijft... Samenvattend: je kunt alleen zijn en je tegelijkertijd in gemeenschap voelen. En dat is een paradox die juist de wereld van vandaag niet kan accepteren.

Don Giussani meent: "Deze opmerking is correct. De christelijke gemeenschap is de vrucht van de ware dimensie van een nieuw soort mens: de mens die geboren wordt uit de ontmoeting met Jezus Christus; Sint Paulus spreekt zelfs over 'een nieuw schepsel'. Als men onder dimensie de manier verstaat om naar de werkelijkheid te kijken vanuit het bewustzijn dat men van zichzelf heeft, dan treedt de gemeenschap binnen in de definitie van mijn 'ik', als maat van het zijnde dat ontdekt wordt door een nieuw hart. Alleen te zijn of in een groep te zijn, -dat is het probleem niet".

De koffie is koud geworden, maar dat is niet belangrijk.

Laten we proberen het onderwerp verder uit te diepen. Als men in de gemeenschap kan zijn terwijl men alleen is, dan is er geen verschil tussen een handeling van de gemeenschap en een handeling van het individu. Is dat waar? Don Giussani echter heeft zich de koffie laten smaken. Hij zegt: "De gemeenschap die onder ons bestaat laat zich allereerst identificeren als een nieuw soort affectie die tussen personen ontstaat: wat in haar over welk gevoel dan ook overweegt, is de achting voor de ander, de beschikbaarheid om te helpen, een genegenheid die bereid is de ander bij te staan en altijd diens behoefte te delen, in de fysieke waarneming van ruimte en tijd als weg naar de bestemming. De gemeenschap, d.w.z. de dimensie van de christen, is niets minder dan dat".

Elk van de aanwezigen denkt aan zijn eigen gemeenschap, aan zichzelf. Hoe vaak vormt de liefde en het samen delen niet de substantie waaruit de gemeenschap bestaat. Don Giussani is hard: "Wanneer dit gebeurt, is het geen christelijke gemeenschap. Er zijn twee mogelijkheden: of er is een meester, een gids, die men volgt en die opvoedt tot deze sentimenten, ofwel men verliest alles, alles verdeelt zich en de gemeenschap bevordert alleen nog maar het residu van nutteloze groepjes".

Een gids, okay. Maar wat voor een gids? "Een opvoeder", antwoordt hij droog. Hij legt uit: "Een man die de gemeenschap geleefd heeft en leeft op de wijze, zoals wij tot hiertoe gezegd hebben, kan niet anders dan aan de anderen laten zien hoe deze in hem geboren is. Hebben wij niet de opvoeding altijd gedefinieerd als de mededeling van zichzelf? Maar er zijn nog zoveel dingen die men hierover zou moeten zeggen, en veel zaken zouden onze vrienden ons kunnen suggereren".

Daarom komt bij ons tijdens het betalen aan de kassa het idee op om dit gesprek bij de koffie, dat zonder pretentie maar toch niet banaal was, op te schrijven. We zijn er immers van overtuigd dat velen iets over dit onderwerp kunnen zeggen; we herhalen het nog een keer: kan de gemeenschap tot utopie worden? ■

HET IDEAAL EN DE GEMEENSCHAP

Een gesprek tussen Luigi Giussani en een groep studenten. Februari 1994.

Toen u zei dat "de gemeenschap een utopie kan zijn" (zie: "Een kopje koffie met Don Giussani", red.), heeft u de nadruk op de persoon gelegd, maar toch heb ik niet de indruk dat u de gemeenschap wilde devalueren.

Nee, integendeel. De beweging is ontstaan door studenten, die in de praktijk eenzaam en in een aanmatigend individualisme leefden, de gemeenschap te laten ontdekken. Een stabiele, georganiseerde, systematische gemeenschap onder studenten is eerst opgekomen met GS, vervolgens met CL. Ik heb dus niet de gemeenschap willen devalueren, maar veeleer wilde ik opnieuw oproepen om de redenen van een ware gemeenschap te ontdekken.

U zei dat de gemeenschap "de vrucht is van de ware dimensie van een nieuw soort mens" en dat die "in de definitie van het 'ik' binnentreedt". Hoe moet men de relatie tussen het ik en de gemeenschap begrijpen?

Er kan een onduidelijke betekenis van de gemeenschap bestaan die aan het begrip gemeenschap een dubbelzinnige verdraaiing geeft. Wat is de gemeenschap? Gemeenschap waarvan? Voor wie? Gemeenschap voor de mens, zeker. Maar waar kan de dubbelzinnigheid zijn intrede doen? De dubbelzinnigheid ontstaat wanneer de gemeenschap, die er voor de mens is, op een of andere wijze beslist over de mens, de mens bestuurt, een 'ideaal' wordt voor de mens. Gewoonlijk wordt het ideaal voor de mens gevormd door de televisie, de pers, de economie, die op verschillende manieren hun idolen aanbieden en aanprijzen. De gemeenschap daarentegen is er voor de mens; niettemin kan zij een element worden waardoor de televisie, de pers en de massamedia de mens domineren.

Het ideaal van de mens komt van binnenuit de mens; elk ideaal dat niet uit de mens zelf voortkomt, vervreemdt hem. Als ik, als mens, voor deze beker zou leven, dan zou die een idool worden, dan zou die objectief mijn idool zijn en zou, met betrekking tot mij, een ontlediging van de waarde van mijn persoon bewerken en mij tot slaaf maken. Van het idool is men altijd slaaf. Tegenover het ware ideaal daarentegen is men zoeker, *viator*, d.w.z. een mens die vol verlangen op weg is. Door het zoeken van het ideaal wordt de mens steeds meer zichzelf; hij wordt opmerkzaam -door zich erdoor te laten verrassen- voor wat hij in zich heeft, hij besluit tot datgene wat met hem correspondeert, hij zet zijn schreden overeenkomstig zijn mogelijkheden en overeenkomstig de impuls van zijn verlangen. Het ideaal van de mens ontstaat in de mens zelf door er de essentie van te vormen. Deze essentie, de hoogste rijpheid en de vervulling van de mens, is het ideaal. Dit duidt het perspectief van de ontwikkeling en van de weg van de mens aan die leiden naar zijn geluk, dat nu juist bestaat in de vervulling, de rijpheid, de volledige bevrediging van zichzelf, het vermogen tot de volledige beheersing van de werkelijkheid en de dingen. Maar mijn vervulling wordt in mij geboren, ontwikkelt zich met mij, neemt vorm aan in mij en beslist over mij. "Ik": dat is het grote woord, zonder welke er geen menselijkheid bestaat en er geen menselijkheid zou kunnen bestaan.

Als de gemeenschap er is voor de mens, dan is zij een verschijnsel van relaties tussen mensen die elkaar helpen op weg naar de bestemming, naar het ideaal.

De dubbelzinnigheid ligt in het omkeren van de vraag, door van de gemeenschap het heersende doel, de heersende horizon, de vorm die heerst over de mens te maken en wel zo dat de mens er slaaf van wordt. In plaats van dat de gemeenschap er voor de mens is, is de mens er dan voor de gemeenschap.
Heel de hedendaagse cultuur, ontstaan uit de moderne poging om de absolute autonomie van de enkeling te affirmeren, eindigt op ellendige wijze in de nietigverklaring van de enkeling in de gemeenschap, dus in de maatschappij, die via de massamedia gecommandeerd wordt door de macht. Daarom ligt de dubbelzinnigheid hierin: de gemeenschap kan het volledige verraad van het 'ik' zijn in plaats van de weg te zijn die het 'ik' aflegt naar zijn bestemming, de hulp die aan de mens gegeven is om naar zijn bestemming voort te schrijden.
In feite werd de gemeenschap door de Schepper met de volgende woorden ingesteld: "Het is niet goed voor de mens dat hij alleen de weg gaat naar zijn bestemming, hij kan dat niet; het is beter dat er een kameraad samen met hem is. En God schiep de vrouw". Daarom heeft de relatie man-vrouw, die in absolute zin het begin van de gemeenschap vormt, het doel om elkaar te helpen op weg te gaan naar het geluk. In de hedendaagse mentaliteit echter wordt de relatie tussen man en vrouw uitsluitend opgevat als een sexuele relatie. Zo worden uiteindelijk allen op obsessionele wijze beheerst en worden slaven van wat slechts één aspect is van een veel groter

fenomeen.
Ook een gemeenschap van vrienden kan het 'ik' domineren, nl. wanneer men dat wat de mens is reduceert tot een fysionomie die gevormd en gereproduceerd wordt in zuiver mechanische termen.
Een gezelschap in een discotheek bijvoorbeeld is een verschijnsel waarin de relaties, die zich daar ontwikkelen, afhankelijk zijn van een absoluut mechanische modaliteit, waaraan het *instinct* ten grondslag ligt: en wel het instinct in de letterlijke zin van het woord -zoals bij de dieren- dat mechanische handelingen bewerkstelligt. Het gaat hier om relaties, die, binnen een schijnbare vrijheid, dezelfde mechanische processen ondergaan als die in legers. Net zoals in het leger staat men in een rij, zet men passen, herhaalt men bepaalde handelingen en zegt men 'yes sir' om maar niet in het gevang terecht te komen of aan de kant te worden gezet.
Een gemeenschap die zijn ware betekenis vergeet en aldus de mens verraadt, is altijd de vrucht van een automatisch mechanisme dat haar voortdurend als fenomeen reproduceert. Een dergelijk automatisch mechanisme neemt een vonk -het instinct- die vervolgens een groot bos in brand kan steken: het instinct van de macht, van het bezit opgevat als *wellust*, *uitbuiting* en *woeker*, om de woorden van onze dierbare Eliot te gebruiken.
Daarentegen is een gemeenschap die er voor de mens is en dus het instrument is dat hem naar zijn bestemming begeleidt, een gemeenschap die door (vanuit) de mens is gevormd.
Een voorbeeld: ik ga naar de universiteit, het is de eerste dag; ik ken niemand, omdat ik van een andere stad kom, ik ben alleen, in de farmacie-

faculteit, en ik sta stil om een aankondiging te bekijken. Naast me komt iemand staan die er ook naar kijkt; er zit geen luchtje aan hem en hij heeft iets dat me bevalt, we maken kennis en worden vrienden. Het feit dat we vrienden worden is door mij bewerkstelligd. Dan zegt hij tegen me: "Ken je mijn vrienden?" "Nee", antwoord ik, "ik ken niemand hier". "Kom", zegt hij, "ik stel ze aan je voor". Ze zouden met z'n vijven zijn, maar we treffen er slechts één aan, kalend, broodmager en spitsvondig lachend. We zijn met z'n drieën. Al keuvelend zegt een van ons opeens: "Hebben jullie die aankondiging daar gezien? Het is onrechtvaardig, laten we een affiche maken om het te bestrijden". Maar een ander merkt op: "Hier is het niet gebruikelijk dat studenten affiches maken". "Dan doen wij het als eerste", zegt de eerste. "We hangen buiten een affiche op dichtbij de deur van de rector met de tekst: 'de zaken die in deze aankondiging worden gezegd deugen niet. Wij ondersteunen juist het tegendeel en we leggen de redenen die we daarvoor hebben uit'". En zo hebben we een gezamenlijke daad gesteld. Mensen komen in groten getale kijken en allen zijn verbaasd over ons affiche (het is nog nooit voorgekomen op deze universiteit); aan de eettafel wordt het hét discussiethema onder de studenten. Daarop laat de rector een van ons bij zich roepen en geeft hem een uitbrander. We komen 's avonds weer bij elkaar en maken een ander affiche, voor de volgende dag. Daarin schrijven we: "Het is onrechtvaardig dat de rector zich beklaagt vanwege het feit dat we onze mening zeggen. Laat hij ons tegenargumenten voorleggen, anders gaan we door met het bekend maken van de onze". "Ik vind ze aardig", denk ik, "ze vallen bij mij in de smaak". Al pratend wordt deze sympathie groter en spoedig worden we vertrouwelijker, we brengen gemeenschappelijke ideeën naar voren en geven gezamenlijk redenen ervoor: dat is de gemeenschap. Zij ontstaat uit het *ik* en duurt voort in de tijd.

Daarentegen is de gemeenschap als automatische ontwikkeling van een instinct altijd bestemd om af te schilferen. Zo is het ook met de gemeenschap tussen man en vrouw: als ze ontstaat uit het instinct, dan is ze bestemd om uit te doven, ook al hoeft dat niet schreeuwerig in de vorm van een scheiding te zijn: ze blijven bijelkaar, maar zijn niet één, ze gaan geen gezamenlijke weg, ook al vinden ze in bepaalde momenten enige bevrediging.

Een gemeenschap die alleen maar op het instinct en het mechanische automatisme van relaties is gebaseerd, zoals ik tot mijn studenten van het Berchet Lyceum zei, is nooit een echte vriendschap en is vroeg of laat bestemd om in as op te gaan.

Ik besef dat het leven in de gemeenschap een strijd is, een drama en een grote inspanning. Maar als de gemeenschap, zoals u eerder zei, een utopie wordt wanneer "de persoon de gemeenschap identificeert met bepaalde momenten van ontspanning en bevrediging", dan zou ik haast zeggen dat ik zelf vrij ben van deze bekoring.

Nee, je bent er niet vrij van. Een strijd, ook als ze hard en

dramatisch is, is alleen wanneer ze een doel heeft *dat de moeite loont*, niet onredelijk. En een doel loont de moeite wanneer het van doen heeft met jouw verlangen naar geluk, wanneer het te doen heeft met jouw persoon die bewust 'ik' zegt.

De eenvoudige inspanning om de gemeenschap in stand te houden wordt heel gemakkelijk een moralisme. Als men haar daarentegen ondersteunt -met heel haar last, met haar gewoonte mij te vergeten (behalve als ze mij nodig heeft), met haar tendens mij te verwaarlozen- omwille van een doel, dan is het de moeite waard en wordt men groot.

In *Moralità, memoria e desiderio* (p.36-38), een boek dat men zou moeten lezen en herlezen, wordt een vreemde situatie beschreven: een individu komt een kerk binnen, omdat het zondag is. Hij gaat er binnen uit gewoonte en die keer is hij ook nog moe, hij gaat zitten tussen al die andere mensen (het is een grote kerk). Dat drukt op hem als een geweldige vreemdheid; daardoor, aangezien hij een filosofisch type is, maakt hij het al denkend nog erger (in dit soort gevallen maakt denken alles nog erger): "het is onjuist dat deze mensen in de kerk komen terwijl ze in feite malig aan God hebben, want ze zijn hier zonder werkelijk deel te nemen, het zijn een paar vals zingende vrouwtjes die zingen zonder te weten wat ze eigenlijk zeggen, mannen die kaarsrecht als palen staan maar bij het Sanctus of de Opheffing niet weten wat ze moeten doen, ze zijn verward, ze weten dat het een belangrijk moment is maar weten niet wat ze moeten doen. God, ik daarentegen erken U, ook de dwaling van deze mensen doet U erkennen". De houding van dit individu heeft als ideaal dat de relatie met God personalistisch is, enkelvoudig, d.w.z. ontstaat uit de kracht van zijn individualiteit. Het ideaal van deze man is zoveel mogelijk alleen zijn temidden van al die mensen: hoe groter hij zich biddend tot God voelt, des te vermoeider is hij! Hij is als een kapotte klok. Dan komt een ander de kerk binnen en wordt overweldigd door een golf van zware lucht die wel eens ontstaat tijdens bijeenkomsten van veel mensen; hij voelt een afkeer door daar temidden van zoveel mensen te staan. Hij is de kerk binnengegaan om te bidden en na enkele momenten van ongemak zegt hij: "Heer, U heeft mij gemaakt en ook deze mens hier naast mij heeft U gemaakt, elk van deze mensen; U maakt mij zoals U hen maakt, U brengt ons samen; datzelfde gebaar van U laat ons allen, ofschoon nog niet bewust, op weg gaan naar een goede bestemming die U zelf bent. Ik neem al deze mensen aan zoals ze zijn, ik aanvaard het U te erkennen en te dienen temidden van al deze mensen en ik zeg U: Onze Vader, mogen alle mensen U erkennen, mogen allen U begrijpen; vergeef me dat, wat ik gedaan heb, vergeef ons wat we gedaan hebben en help ons". Welk van beiden is de grootste? De eerste die zich op zijn plekje terugtrekt, terwijl hij zich zo ver mogelijk verwijdert en onthecht van de figuren die om hem heen zijn? Of die tweede die de mensen die voor hem zitten, duizend vreemde personen, omhelst? Het is alsof hij zijn arm uitstrekt en allen omarmt, en als het er in plaats van duizend tienduizend zouden zijn, dan zou hij nog groter zijn. De gemeenschap helpt hem om meer zichzelf te zijn. Ik denk dat wij gewoonlijk de gemeenschap opvatten als de eerste persoon in dit voorbeeld. Bijna allen begrijpen maar niet, slagen er niet in en zullen er ook nooit in slagen om de tweede persoon in het voorbeeld te begrijpen, daarom zullen ze nooit de dimensie van hun 'ik' begrijpen. Daarom zeg ik voor tienduizend mensen "Onze Vader" en ook al zouden die tienduizend tegen mij optrekken om me te verpletteren, dan omhels ik hen door te zeggen: "Onze Vader die in de hemel is", terwijl ze mij verpletteren. Dat is de ware dimensie van het menselijk 'ik', dat is zijn grootheid. Het is de grootheid die keizer Nero met schrik constateerde, op de dag na het bloedbad onder de christenen. In het amphitheater keek hij naar de lichamelijke resten en terwijl hij een van die gezichten naderde zei hij: "Ze glimlachen nog steeds".

In uw toespraak in Assago -'een gezichtspunt aangaande de politiek'- heeft u alle nadruk gelegd op het ***religieuze zintuig****, want dat is de factor die maakt dat mensen samenkomen. Maar is het niet de* ***christelijke gebeurtenis*** *die de mensen bij elkaar brengt?*

Ik herhaal een uitdrukking die ik toen gebruikte: *het verlangen naar de bestemming*. Het is de verwachting van de bestemming, de weg naar de bestemming, die de mensen tot gemeenschap brengt. De bestemming is het oneindige, het mysterie, en niemand heeft ooit die top gezien, zoals Johannes zegt. De gemeenschap is de ontdekking van de mensen, die op weg zijn naar die top. Onderweg ontmoet iemand, die de weg is kwijtgeraakt, een groepje mensen en vraagt hen: "Waar gaan jullie heen?". "We gaan naar Cimon", antwoorden ze. Vervolgens sluit hij zich bij hen aan en gaat met hen op weg. De gemeenschap is een hulp om bij de bestemming te komen, bij het ideaal.

Het 'ik' is dat niveau van de natuur waarop zij zich van zichzelf bewust wordt, van datgene waarvoor ze gemaakt is: zij erkent dat zij een bestemming heeft en weet dat zij een weg moet afleggen om daar aan te komen. Dat is het 'ik'. Er bestaat geen andere definitie van het 'ik' die zo goed de vrijheid en de intelligentie waarborgt. De gemeenschap bevordert dit bewustzijn van het 'ik': zij vervreemdt het 'ik' niet, ze onderdrukt het niet, zoals bijvoorbeeld de massamedia, de mode en het tijdverdrijf dit geneigd zijn te doen.

Welnu, het *religieuze zintuig* is het bewustzijn van en het verlangen naar de eigen bestemming. Omdat allen dezelfde bestemming hebben, komt men bij elkaar en begrijpt men dat *men* samen *is*. Lees in de *Primi Poemetti* van Pascoli de gedichten: *I due orfani*, *Il cieco*, en, het mooiste en gemakkelijkste, *Il focolare*. Het zijn pagina's die we allemaal zouden moeten lezen en kennen. Daarin blijkt dat het verlangen naar iets groters dan onszelf ons bij elkaar brengt en ons tot broers maakt. Alle mensen bevinden zich, min of meer, met ontroering binnen de echo's van deze menselijkheid. Maar de mens, die samen met de anderen zijn bestemming zoekt, voelt zich in deze zoektocht alleen, evenwel temidden van anderen, die tegen hem zeggen: "Vat moed, ook wij zoeken de bestemming". Dat is de enige troost: een troost die uiteindelijk machteloos is. Maar niet alles is zo. In een echte gemeenschap begrijpen de mensen, die op weg zijn naar hun bestemming, dat er iets *is*, dat er uiteindelijk een hypothese van positiviteit *is*, hoe vaag en onduidelijk ze ook zijn mag. Niemand kan deze positiviteit definiëren: de mensen zijn voortdurend op zoek naar een mysterie, maar ze gaan voort zonder het te hebben opgespoord of te hebben leren kennen. Stellen we ons eens voor dat op een bepaald moment in de vroege morgen allen juist bezig zijn met wakker worden en dat vóór alle anderen een iemand opstaat en zegt: "Ik ben de weg naar de bestemming, ik ben de bestemming". Letterlijk op deze manier, onverwachts, verwarring zaaiend. De leiders van de groep zeggen plotseling: "Trek je niets van hem aan, hij zegt maar wat, hij lastert". Maar alle mensen zijn getroffen en kijken naar hem, maar na een poosje volgen ze toch hun leiders, omdat dat individu uiteindelijk niets schijnt op te leveren. Ze vragen hem: "Genees mijn dochtertje, jij die toch ook de dochter van een ander hebt genezen. Laat me zien, zoals jij het gezicht terug hebt gegeven aan de blindgeborene". En hij? Hij doet niets. Al die wonderen doet hij niet, al dat leed neemt

hij niet weg, al die kwalen geneest hij niet. Maar er is iets anders wat hij wel doet. Iemand heeft afgelopen nacht zijn broer vermoord, zonder dat iemand het zag; hij heeft de bloedstralen uit de keel van zijn broer op zijn hand voelen spatten, tot aan de ochtend. Wanneer nu die genoemde man opstaat om te spreken en die zin te zeggen ("Ik ben de weg naar de bestemming, de waarheid en het leven"), kijkt hij hem aan en begrijpt dat hij ervan weet. Hij slaagt er echter niet in te begrijpen hoe hij het heeft kunnen ontdekken, hoe hij hem van verre heeft gezien, in het duister. Maar hij begrijpt dát hij het ontdekt heeft, dat hij het begrepen heeft en hij wil dan ook op de vlucht slaan ten prooi gevallen aan schrik, bang om ter dood te worden veroordeeld. Op dat moment vraagt iemand aan die man, die die woorden sprak: "Hoe vaak moet men vergeven?". "Altijd", antwoordt die man. Zo is het mij eens overkomen met Pasen toen ik nog een heel jonge priester was in een parochie in Milaan. Een jongeman komt de biechtstoel in. Hij blijft staan en spreekt niet. Dus kijk ik hem aan. Hierdoor geprovoceerd zegt hij: "Ik heb gedood". Ik weet niet hoe, maar ik heb tegen hem gezegd: "Hoe vaak?". Hij heeft daarop intuitief aangevoeld wat er onder mijn "hoe vaak?" schuilging, hij voelde aan dat hij "duizend maal" had kunnen zeggen en ik hem toch met dezelfde houding bejegend zou hebben als wanneer hij zou hebben geantwoord: "Een keer". Hij is in huilen uitgebarstandereen en heeft zich gebogen om mij in tranen te omarmen: hij had intuitief de vergeving aangevoeld.

Er bestaat een analogie met de gebeurtenis van die man die opstaat en begint te spreken: "Ik ben de weg, de waarheid en het leven". En: "je moet altijd vergeven". De enkeling die de gemeenschap volgt, terwijl hij die man ziet en bespeurt, begrijpt dat hij anders is dan alle anderen, hij begrijpt dat hij zich bevindt in het gezelschap van een uitzonderlijke aanwezigheid. Diezelfde man legt de aard van zijn buitengewoonheid uit: "Ik en de Vader zijn één, ik ben God, ik ben de weg, de waarheid en het leven: alles wat jullie zoeken ben ik".

Zowel in het eerste (*religieuze zintuig*) als in het tweede geval (*buitengewone aanwezigheid*) gaat het om dezelfde opwaardering van het 'ik'. In het eerste geval erkent het 'ik' dat het gemaakt is voor iets anders. In het tweede geval is het zo realistisch en eerlijk dat het een aanwezigheid erkent die overeenstemt met datgene waarvoor het gemaakt is. Die man die opgestaan is, stemt overeen met zijn dorst naar geluk en naar de waarheid waarvoor het gemaakt is. Daarom houdt het uiteindelijk van deze *onvoorziene aanwezigheid*, met heel zijn armoede en ongeluk, met zijn ongelukkige temperament, met al zijn fouten, het houdt van de waarheid en het leven, het houdt van de bestemming, het houdt van dat ondefinieerbare en onbegrijpelijke ding dat vergeving heet, barmhartigheid. In het eerste geval struikelt en waggelt het nog, het zoekt tastend in het duister. In het tweede geval is het ongehinderd op weg, verlicht, aanvallig, anderen verbazend, zoals Johannes vertelt in het eerste hoofdstuk van zijn evangelie. Johannes en Andreas zijn naar het huis van Jezus gegaan; ze blijven daar om naar hem te kijken terwijl hij spreekt. Dan gaan ze terug naar hun eigen huis en zijn anders. De vrouw van Andreas merkt het en vraagt hem: "Wat heb je?". Zonder iets te zeggen omhelst hij haar, het is een omhelzing zoals hij nog nooit gegeven heeft. Zó verandert het christendom het menselijk leven: de grenzen van de menselijke omgeving blijven dezelfden, maar die omgeving wordt nu gevuld met een onherleidbare verwondering, de verwondering van Christus.

In de School van de Gemeenschap zegt men: "De goddelijke boodschap, die de Kerk ons aanreikt, moet per definitie door het menselijke gaan, dat wil zeggen door een begrenzing, door iets eindigs". Ik zou willen vragen: hoe krijgt men het klaar zich niet door zijn eigen grenzen en door die van anderen te laten bepalen in de concrete omstandigheden van iedere dag?

Paradoxaal genoeg is het niet noodzakelijk van de anderen te houden: je moet van jezelf houden. Het evangelisch gebod zegt: "Hou van je naaste zoals van jezelf". Het paradigma is niet de ander liefhebben, maar jezelf liefhebben. Van zichzelf

houden betekent dat je gemaakt bent voor het geluk. Dit bewustzijn staat als een paal die alles draagt, als een zuil. Dit is het uitgangspunt. Toen ik mijn eerste preek moest houden, in Bresso, -ik was bevend op de katheder geklommen- in een volle kerk, begon ik te spreken over het Heilig Hart van Jezus. Ik begon de mensen te zien alsof ze in vlekken verdeeld waren, alsof ze kleuren waren. Ik onderscheidde een groepje mensen wier gezichtsuitdrukkingen, terwijl mijn betoog zich ontwikkelde, steeds opener werden, ze werden dus steeds opmerkzamer.
Een andere groep daarentegen haakte af met een ongeïnteresseerde air, maar zonder het zelf op te merken. Dit verschijnsel maakte indruk op mij en de eerste minuten was ik verstrooid, omdat ik door dit fenomeen getroffen was. Maar toen is mij Godzijdank plotseling de werkhypothese helderder voor ogen komen te staan, de verklaring van wat hier gebeurde. Degenen die afhaakten, deden dat omdat de toon waarop ik sprak, de harmonieën in mijn stem, de capaciteit van mijn huig en mijn temperament, uitgedrukt in de toon waarop ik mijn woorden sprak, in de wijze van het accentueren van de woorden, in het Italiaans dat ik gebruikte, onacceptabel waren, lelijk, niet aangenaam. Bij de anderen echter openden mijn woorden het hart. De bewering: "Het Mysterie is de laatste horizon van de weg van het leven" kan ik op deze of gene wijze doen, maar als ze waar is, dan is ze waar op zowel de eerste als tweede wijze, ze is waar om het even of ik met retorische nadruk spreek of met bevende arme stem. Analoog hiermee zegt de tekst van de School van de Gemeenschap dat de mensen die je rondom je heen hebt alle mogelijke en voorstelbare gebreken kunnen hebben (de vervelendste zijn de fysieke gebreken en het temperament), maar toch een juiste uitspraak kunnen doen net zoals je vrienden die je graag mag een ware uitspraak kunnen doen. Vóór alles gaat het om de relatie met de juiste zaak, nog vóór die met je vrienden. Dit is een ander element dat de dubbelzinnigheid van de gemeenschap kan aantonen: men blijft bijelkaar vanwege de juiste zaak, niet vanwege een zeker welgevallen of vanwege een voordeel, dat het zou kunnen opleveren. De karakteristieken van het voertuig laten de waarde van datgene wát wordt vervoerd in tact.

Hoe kan ik de gebaren (handelingen die iemand in het bewustzijn van hun betekenis voltrekt, red.) die de gemeenschap mij voorstelt (bijvoorbeeld de School van de Gemeenschap, de Mis, het 'Angelus'...) in de praktijk brengen zonder tijd te verliezen?

Nemen we het *Angelus*, de gedachtenis van het eerste moment waarin alles gebeurd en begonnen is. Op een morgen merk je dat je bij het laatste gedeelte van het *Angelus* bent aangeland zonder in de gaten te hebben dat je überhaupt begonnen was, zo verstrooid ben je. Je hebt het gebed dus tegen je wil opgezegd. Maar wat je gezegd hebt is een juiste zaak, die jij één of meerdere malen als zodanig erkend hebt. Maar als het waar is, dan is het niet fout om het op te zeggen: men verliest nooit tijd als men iets waars zegt of doet. Het is redelijk om met het Angelus door te gaan, ook als het voor jou een gewoonte is geworden. Het is voor jou gewoon geworden, omdat jij de eerste keer dat je begonnen bent het op te zeggen begrepen hebt dat het waar was; daarom ben je doorgegaan met het opzeggen ervan. Je kunt het in verstrooiing herhalen, maar dat is geen zonde, het is een juist gebruik van de tijd door datgene te volgen wat jij als arme mens kunt doen. Als een zaak jou tegen de borst stuit, maar je die toch doet omdat hij waar is, dan is dat geen tijd verliezen maar deugd verwerven.

Ik wil dit gesprek afronden met eraan te herinneren wat ik altijd in al mijn onderwijsjaren, eerst aan het Lyceum Berchet, vervolgens aan de Università Cattolica, heb gezegd.

Het doel van mijn spreken is niet het onderrichten van wat ik denk, maar het provoceren tot het begrijpen van de methode waardoor je het antwoord bereikt, de methode waardoor je erin slaagt het antwoord te kennen.

De mens is degene die op weg is en de methode -volgens de Griekse etymologie- is een weg. ■